

БЪЛГАРСКО СПИСАНИЕ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ
БРОЙ 2
2016

BULGARIAN JOURNAL OF EDUCATION
VOLUME 2
2016

УЧРЕДИТЕЛНИЯТ КОНГРЕС НА ЧИТАЛИЩАТА В БЪЛГАРИЯ (1911 г.)

МИМИ ЖЕЛЕВА

*Mimi Jeleva. FOUNDING CONGRESS COMMUNITY CENTRESS IN
BULGARIA*

Резюме. Представената публикация е по проект на тема: „Читалищното образование в България в извори 1878-1944“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на СУ „Св. Климент Охридски“ през 2016 г. Изследването е историко-педагогическо и има за цел да обобщи решенията на Учредителният конгрес на читалищата в България, проведен през 1911 година и тяхното значение за развитието на читалищното образование в страната.

Abstract: Presented publication is a Project on “Library education in Bulgaria in spring 1878–1944”, financed by Fund “Science” of Sofia University “St. Kliment Ohridski” in 2016. The study is historical and pedagogical aims to summarize decisions of the Founding Congress of Libraries in Bulgaria, held in 1911, and their importance to the development of the library education in the country.

Ключови думи: читалищно образование и законодателство, Учредителен конгрес

Key words: library education and legislation, founding congress

Предговор. Изследването има за цел да представи в хронологически ред решенията на проведения през 1911 г. Учредителен конгрес и определи неговото историческо значение за развитието на читалищното образование

в България. В хода на изследването се използват хронологичният, документалният, биографическият, аналитико-синтетичният и други методи.

Възникване на идеята. Идеята да се обединят всички български читалища в един съюз, възниква през 1910 г. на юбилея на сливенското читалище „Зора“. Като всяка нова идея и тази среща скептично настроени към инициативата българи. Според мнозина български дейци, читалищата като народнообразователни институции са изиграли своята роля до Освобождението на България. Също така, те не биха могли да съсредоточат в себе си целия културен живот на хората, не са в състояние да задоволят разнообразните интереси на едно общество.

Мнението на скептиците е остро разкритикувано от проф. Иван Шишманов. „Големият български ерудит и учен, ползващ се със завиден авторитет у нас и в чужбина, член на българското книжовно дружество от 1902 г., министър¹ на народното просвещение през периода 06.05.1903 – 04.01.1907 г., пълномощен министър в Украйна (1918-1919) и основател на редица културни организации и структури в страната“, е сред основателите на Читалищния съюз (Цонева, П., 2016, с.110). „Първостроител на съюзното начало в читалищната дейност и първи председател на Читалищния съюз през периода 1911-1922 г., българският интелектуалец е с безспорен авторитет и принос за развитието на читалищното образование по посока на базирането му върху научна и широка социална база“ (пак там).

Иван Шишманов определя като безспорен факта, „че някои читалища в днешната си организация, са само една преживелица от една бляскава епоха“. Но скептиците забравят, че „еволюцията върви в посоката на интеграцията“ (Шишманов, Ив. Д., 1911, с.4). Според него както всяка отделна клетка се съчетава с друга, за да образуват по – сложни организми, така и читалищата трябва да преминат на по – висока стълбица в своето развитие. Преди Освобождението всяко читалище е било отделна клетка, отделна единица, криеща в себе си най – разнообразни тенденции. Тези тенденции са водели българското общество напред в културния му живот. С помощта на читалищата българите са преминали през дългите години на

---

¹Напуска поста заради несъгласия с политиката на управляващите по време на университетската криза от 1907г., довела до премахване на университетската автономия и административна намеса при назначаването на преподаватели и дисциплинарни наказания на критичните спрямо княза студенти.

владичество. Не случайно броят им неимоверно нараства и към 1911 година достига 600 (Освобождението заварва страната ни с 195 читалища). Но задачите и целите на страната и на българския народ след Освобождението естествено се променят, развиват се. Това налага промяна и на задачите и целите, и на читалищата в България. Именно обединението на всички клетки би повело читалищата в посоката на развитие. С правилните задачи и цели читалищата биха удовлетворили потребностите на развиващото се общество.

Идеята за обединението на всички читалища открива нови перспективи, нови области на дейност. На потребностите на предосвободителната епоха са отговаряли старите читалища. На нарастващите културни нужди на освободения български народ ще отговорят новите, съюзени читалища. На тези културни домове е отредено с гордост да носят своето минало, но и да играят една още по – бляскава роля в бъдеще. Културата на един народ се изгражда постепенно и върви в крак с нуждите на обществото, и в съответствие с историческото време. Или както пише по този повод Ив. Шишманов „тук застой не може и не бива да им.“ (Шишманов, Ив. Д., 1911, с. 5). Именно поради тази причина читалищата не могат да спират своето развитие. Също така не бива да смятат своята мисия за завършена. Според И. Шишманов именно обединението на читалищата ще доведе до по-широката им дейност и влагането на по-голяма енергия в полза на народа. Мисията на бъдещия читалищен съюз е да „живее, расте и цъфти“ и с обединени сили да покаже силата на българина, силата на един цял народ.

Учредителният читалищен конгрес, по инициатива на „Временния комитет за читалищно съюзяване“ и съгласието на читалищата и културно – просветните дружества, се провежда в София на 12, 13 и 14 април 1911 г. Този конгрес слага началото на културно – просветната организация – Читалищен съюз. В конгреса участват 158 читалища и дружества, от които 41 градски и 117 селски. С право на глас са 92 делегати на читалища и дружества. Зародилата се идея за създаването на съюза дава началото на една нова ера в читалищното образование. Зародилите се противоречия и множество дискусии са ясен сигнал за правилния път, по който поема чита-

личното образование. Началото на дългия път се поставя с първото заседание на учредителния конгрес.

Първо заседание на учредителния читалищен конгрес. Учредителният конгрес на читалищата в България се открива от министъра на народното просвещение – С.С.Бобчев в салона на софийското читалище „Славянска беседа“.

В своята реч за откриването на конгреса С. Бобчев очерта изтъкнатата роля на читалищата в миналото. Той представя дейността на Цариградското читалище като стожер, около който се гради дейността на всички читалища. Също така очертава приноса на списание „Читалище“ – орган на читалищата. Изказва надеждата си да види нарастващата културно – просветна нужда на обществото, удовлетворена от читалищата на новото време, както и обединението на народните университети, народните четения, учителските дружества и всички интелигентни сили.

Първата задача на участниците в Учредителният конгрес е да изберат председател на конгреса, а след това да направят избор на постоянно бюро. За председател е избран П. Ненков, делегат на публичната градска библиотека и дружество „Съгласие“ в град Плевен. За секретар на временното бюро е избран Г. Рашков, делегат на читалище „Просвета“ в село Хибилии. Дневният ред на конгреса е представен в следния вид:

1. Приемане устава на съюза.
2. Изработване и приемане на разни правилници.
3. Гласуване бюджет на съюза за 1911 – 1912 г.
4. Даване директива на управителния съвет по управлението на съюза и списването на съюзния орган.
5. Избиране на управителния съвет, допълнителни членове и контролна комисия.
6. Гласуване датата и мястото на идващия редовен конгрес.

Постоянното бюро, като един от Най-важните компоненти на Съюза се състои от един председател, двама подпредседатели и шест души секретари. Заслужено главното бюро „е оглавно от изтъкнатия български учен, литературовед, държавник и общественик – проф. Иван Шишманов², който ръководи Съюза до 1922 г. Изборът му за председател на новосформирания Съюз на народните читалища е признание за неговия многостранен принос за развитието на читалищното дело и образование” (Цонева, П., 2016, с. 112). Изборът е направен чрез тайно гласуване и в управителния съвет са включени още Константин Калачев, Ячо Хлебаров, Никола Станев и Мл. Ангелов. Всички членове на управителния съвет са от София и на тях е възложена отговорността да ръководят съюза.

Учредителният конгрес взема решението Ячо Хлебаров, който е член управителния съвет да бъде и редактор на съюзното списание „Читалище. Списанието е не само орган на съюза, но и бюлетин на всичко, което предстои да се проучва в живота и миналото на българските читалища. В отговор на възложената му отговорност Я. Хлебаров заявява, че ще спре своето списание „Книжовник“.

Друг важен въпрос, пред който са изправени делегатите, участващи в Учредителният конгрес на читалищата в България е създаването на комитети за нормалното протичане на работата на съюза. След множество предложения това на Хр. Белев е прието. Белев е делегат от читалище „Съгласие“ от град Ямбол. По неговото предложение се избира една комисия по проектоустава, а другите комисии се избират последователно. Сред хората в комисията са К. Лулчев, Т. Христов, А. Страшимиров и други. По предложение на К. Лулчев същата комисия докладва и правилника за вътрешния ред на конгреса. Първото заседание на учредителния конгрес слага основите на съюза като избира временно и постоянно бюро. Също така определя основните действени фигури, които ще сложат основите на читалищния съюз. След полагането на основите следващите важни стъпки се разглеждат на второто заседание.

---

² Иван Д. Шишманов е информиран за избора, тъй като не е сред делегатите на Учредителния конгрес. Той оглавява Съюза през периода 1911-1922 г., след което до 1945 г. начело на съюзното ръководство застават последователно Никола Станев (1922-1923), Стоян Аргиров (1923-1928), Михаил Арнаудов (1928-1931), Ячо Хлебаров (1931-1939) и Найчо Анков (1939-1945).

Второ заседание на учредителния читалищен конгрес. Следващото заседание на Учредителния конгрес се провежда на 12 април 1911г. Открива се от председателя на бюрото Ст. Гидиков съгласно приетия на първото заседание дневен ред, а именно:

1. Доклад на комисията по правилника за вътрешния ред на конгреса.
2. Отчет на временния комитет за своята дейност.
3. Общи принципни дебати по съюзяването на читалищата и културно – просветните дружества у нас.

Като начало правилникът за вътрешния ред сменя името си по предложение на К. Лулчев. Новото име на правилника е „Правилник за вътрешния ред на учредителния читалищен конгрес“. Приет е на 12 април 1911г. в София и гласи следното:

1. „Конгресът се ръководи от председател, 2 подпредседатели и 6 секретари.
2. Всеки делегат, колкото и дружества да представлява има право на един глас.
3. Членовете на „Комитета за читалищно съюзяване“ се ползват с право на глас.
4. Председателя дава думата и на видни читалищни или обществени дейци, професори, писатели или журналисти, макар и не делегати, обаче без право на гласоподаване.
5. Думата се дава по реда на записването. Докладчиците на комисиите имат право на думата, когато поискат, за да дадат обяснения за докладваната от хората работа.
6. Заседанията на конгреса са публични и траят от 8 часа и половина до 12 часа и от 2 часа и половина до 6 часа.
7. Те са законни ако присъстват повече от половината делегати.
8. Решенията се вземат с просто вишегласие.

9. Всяко разискване започва, ако е необходимо с общи дебати по принцип, и след това се пристъпва към отделно разискване и гласуване на подробностите.
10. Прекратяване на дебатите не може да се прилага преди да са се изказали по въпроса поне 5 души, освен ако няма записани да искат думата.
11. Всеки може да говори по един въпрос най – много два пъти: първия път 15мин., втория 5, а референтчиците по 30мин; трети път думата се дава само за обяснения.
12. Предложенията вън от дневния ред могат да бъдат допуснати за разглеждане само ако са възприети и представени от бюрото или са писмено формулрани и подписани най – малко от 15 души делегати.
13. В края на всяко заседание конгресът определя дневния ред за следващото заседание. Бюрото обявява приетия дневен ред писмено.
14. Изменение на приетия дневен ред се допуска само по реда указан в т.12 за предложенията по писмено предложение на 10 души делегати.
15. Тоя правилник е приет в заседанието на Учредителния Конгрес на 12 април 1911г. в София (Протоколи на учредителния комитет на читалищата, 1912,с.93).

След представянето на отчета на временния комитет Т. Ив. Мумджиев предлага да се изкаже благодарност на членовете му. Те са развили неморна дейност и благодарение на нея Учредителният конгрес е реалност. Решава се разходите, които временният комитет е направил по подготовителната работа на конгреса, да преминат към бюджета на читалищата.

Заседанието пристъпва към една от най – важните точки от дневния ред, а именно определяне на бюджета на съюза. В България до този момент липсват не само дружества и съюзи, които да се грижат за създаване и

уреждане на читалищата. Липсва и „широка дарителска инициатива“ (Протоколи на учредителния комитет на читалищата, 1912,с.145).

Ако дарителската инициатива се засили, може да допринесе много за стабилизирането и развитието на читалищата в България. Сред идеите за стабилизиране на читалищата е всеки гражданин да се съгласи да бъде таксуван, да плаща специален данък за библиотеката. По този начин според Ячо Хлебаров библиотеката ще може да се ползва от цялото население най – лесно и ще може да се поддържа на нужното ниво. Тази идея е прилагана в Англия, подкрепяна е от Гладстон, Чемберлен, Росвери и ако бъде наложена трайно в средата на нашето общество би допринесла за развитието на читалищата.

Издържката на читалищата и библиотеките е от водещо значение. Според Хлебаров съюзът трябва да си постави като цел да намери начин и средства за подобряването на материалното състояние на библиотеките и читалищата. Също така съюзът трябва да уреди заемане на книги между библиотеките и да снабдява читалищата и библиотеките с книги, където има нужда. Делегатите се обединяват около идеята да се подобри материалното положение на читалищата и библиотеките. „Главният въпрос на който трябва да се спре конгреса е, по какъв начин може да се заздравят положението на нашите читалища. Всичко останало ще бъде второстепенно“ (Протоколи на учредителния комитет на читалищата, 1912, с. 150).

Едно от най – важните решения, които се вземат на второто заседание на учредителния конгрес е определянето на правилника за вътрешния ред. Другата важна стъпка за развитието и съществуването на съюза на читалищата е тази за бюджета му. На второто заседание се разглежда и обсъжда именно определянето на бюджета на бъдещия съюз. След важните въпроси разгледани на 12 април, за третото заседание на конгреса остават заключителните теми и проблеми.

Трето заседание на учредителния читалищен конгрес. Третото заседание на учредителния конгрес на читалищата се провежда на 13 април 1911г. На него се поставят въпросите за целите и задачите на читалищния съюз. Важна цел на всички читалища и на съюза на читалищата, е да се

осигури материалното подобрене на културните домове. Главната дейност трябва да се съсредоточи в публичната библиотека. „Целта на съюза трябва да бъде извоюване задължителна издръжка на публичните достъпни библиотеки с читални от общината, окръга и държавата, откриване на такива със всички селски и градски общини, но при пълно запазване тяхната автономност“ (Протоколи на учредителния комитет на читалищата, сп. Читалище, кн 6 – 7, 1912).

Други задачи и цели, за които бъдещият съюз ще работи са грижи за малките и големи читалища. Идеята на делегатите е малките читалища да се издържат от големите.

Г. Попов е привърженик на идеята целите на съюза да са в три направления:

1. Гражданско
2. Стопанско
3. Морално повдигане на нацията

Попов представя и статистика на материалната издръжка на читалищата, която изглежда по следния начин: 126 369 лв., от които 2 418 лв. от държавата, 10 000 лв. от окръжните съвети и 88 000 от общините. Тази статистика е в подкрепа на вече проведените дискусии за материалното положение на читалищата по време на второто заседание на Съюза.

Задачите на читалищния съюз са различни според различните делегати, участващи в конгреса. Според К. Чилингиоров читалищата ще служат за политическо възпитание. К. Лулчев пък изтъква като задача на съюза създаването на по – висша фаза на организация, както и уреждането на народните библиотеки. Ив. Д. Стамболиев, делегат от град Панагюрище казва, че съюза трябва да обърне поглед към селата и там да създава читалища. Според него задачата на съюза е да подпомага материално читалищата. Други делегати, като П. Ненков, определят читалището като едно свободно училище.

По предложение на А. Страшимиров дебатите се прекратяват. Избират се две комисии:

1. Комисия по бюджета и печата. Тази комисия е съставена от 5 – ма души – К. Калчев, Мл. Ангелов, К. Лулчев, К. Чилингиров, Г. Попов.
2. Комисия по „разни“ – тази комисия е съставена от три ма души – М. Р. Дикиджиев, Ив. Стрелков, Т. Христов.

Временният комитет за читалищното съюзяване с много усилия подготвя откриването на Учредителния читалищен конгрес. Министърът на народната просвета открива конгреса. През трите дни, в които протича са разгледани най-важните аспекти от бъдещото дело на Читалищния съюз: изясняване на целите и задачите, които ще преследва съюза; разгледани се въпросите за развитието и напредъка на читалищното дело; освен общите принципи е разгледан и приет изработения от комисията „Проекто-устав на Българския читалищен съюз“; приема се бюджета на Съюза и се избира Управителен съвет и редактор на съюзния орган.

Последното заседание е закрито от г-н Камбуров, който обявява и мястото на втория читалищен конгрес – град Сливен. Главната цел и задача на обединените читалища е бързото повдигане, уреждане и засилване живота на някогашните огнища на култура и просвета. На третото и заключително заседание на учредителния конгрес се разглеждат целите и задачите на бъдещия съюз. Избират се членовете на две важни комисии, а именно Комисия по бюджета и печата и Комисия по „разни“.

Заключение: В резултат на проведеното изследване бяха очертани основните моменти от заседанията на Учредителния читалищен конгрес. В заседанията, преминали в три дни (12, 13 и 14 април 1911 година) са очертани ключовите моменти, на които делегатите поставят акцент. На първо място избирането на постоянно ръководство на читалищния съюз. За председател на съюза е избран изтъкнатия български учен Иван Шишманов. Друг важен момент от конгреса е приемането на устав на съюза, както и приемането на необходимите правилници. Заслужено място се отделя за гласуването на бюджета за 1911 – 1912 година. Последната важна задача на

тридневния конгрес е избирането на място за следващия конгрес. Участниците избират той да се проведе в град Сливен.

ЛИТЕРАТУРА И ИСТОРИЧЕСКИ ИЗВОРИ

1. Кондарев, Н., Ст. Сираков, П. Чолов (1979) – Народните читалища в България, С.
2. Протоколи на учредителния комитет на читалищата. – Читалище, кн. 6 – 7, 1912.
3. Цонева, П. (2016) Приносът на Иван Д. Шишманов за читалищното образование в България – В: Научна конференция, посветена на 30-годишнината от създаването на Факултета по педагогика *Педагогиката и социалната работа през XXI век-предизвикателства и перспективи*, Унив. Издателство „Св. Климент Охридски”, С., с. 108-117.
4. Чилингиров, Ст. (1934) Читалищата след Освобождението, С.
5. Шишманов, Ив. Д. Читалищният съюз. – Читалище, кн. I, 1911.

Мими Атанасова Желева, студентка във II курс, специалност „Неформално Образование”, Факултет по педагогика, СУ „Св.Климент Охридски”